

رسالة محمد

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد شاهرود

دانشکده علوم انسانی، گروه تاریخ

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد «M. A»

گرایش: تاریخ ایران دوره اسلامی

عنوان:

بررسی تطبیقی سیاست مذهبی شاه اسماعیل اول

با شاه تهماسب اول صفوی

استاد راهنما:

دکتر مصیب عباسی

استاد مشاور:

دکتر حمید مشعوف

نگارش:

صفر علی پائین محلی

زمستان ۱۳۹۰

ISLAMIC AZAD UNIVERSITY
Shahrood Branch

Faculty of Literature and Human Sciences
Department of History-"M.A" Thesis
On History of Islamic Iran

Subject:

**The Compaatative Study of Shah Esmail 1th
and Shah Tahmasb 2th's religious policies**

Thesise Advisor:
M.Abbasi Ph.D.

Consulting Advisor:
H.Mashoof Ph.D.

By:
S.A.Payinmohalli

winter 2012

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد شاهرود
تعهد نامه اصالت رساله یا پایان نامه

اینجانب **صفرعلی پابین محلی** دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته/ دکترای حرفه‌ای/ دکترای تخصصی در رشته **تاریخ ایران دوره اسلامی** که در تاریخ ۱۴/۱۰/۱۳۹۰ از پایان نامه/ رساله خود تحت عنوان **بررسی تطبیقی سیاست مذهبی شاه اسماعیل اول با شاه تهماسب اول صفوی** با کسب نمره و درجه دفاع نموده ایم بدینوسیله متعهد می شوم:

۱. این پایان‌نامه/ رساله حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان‌نامه، کتاب، مقاله و . . .) استفاده نموده‌ام. مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده‌ام.

۲. این پایان‌نامه/رساله قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پابین یا بالاتر) در سایر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳. چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره‌برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و . . . از این پایان‌نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴. چنانچه در هر مقطعی زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می پذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی‌ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

سیاسگزاری

پروردگارا سپاس تراست که با سرانگشت پروردگاریت، درهای دانش را بر من گشودی. در خیر است که سرورکائنات، فخر موجودات و رحمت عالمیان پیامبر اسلام (ص) فرمودند:

در تحصیل علم بکوشید که فرا گرفتن آن حسنه، گفتگوش تسبیح، کاوش در آن جهاد، آموختن آن به جاهل صدقه و نشرش موجب قربت است.

برخود لازم می‌دانم بعد از اتمام این رساله از تمامی کسانی که در انجام این رساله راهنما و مشاور و مشوقم بودند صمیمانه سپاسگذاری کنم. در آغاز جا دارد از راهنمایی های بی دریغ و عالمانه و تلاشهای بی شائبه استاد ارجمند جناب آقای دکتر مصیب عباسی که با مطالعه اش و راهنمایی ارزنده در بسیاری از موارد راهگشای حقیر بودند و همچنین از استاد گرانمایه جناب آقای دکتر حمید مشعوف که به عنوان استاد مشاور در تهیه این پایان نامه همواره از مشورت ایشان بی نصیب نبودم تشکر و قدردانی نمایم و از سایر دوستانی که مرا در تدوین و تنظیم این رساله یاری نمودند نهایت سپاس و قدردانی را به عمل می‌آورم.

تقدیم به:

خانواده عزیز و محترم که همواره با صبوری کامل یاور و پشتیبان من در امر تحصیل بوده اند

فهرست مطالب

۱	چکیده
۲	فصل اول: کلیات
۳	۱-۱ بیان مسأله:
۳	۲-۱ هدف پژوهش
۴	۳-۱ پرسش‌ها و فرضیات
۵	۴-۱ روش پژوهش
۵	۵-۱ پیشینه تحقیق
۵	۶-۱ سازماندهی پژوهش
۷	۷-۱ بحثی مختصر پیرامون برخی از منابع و مأخذ
۸	الف: معرفی منابع:
۱۱	ب، معرفی مأخذ
۱۴	فصل دوم: اوضاع سیاسی مذهبی ایران قبل از صفویه
۱۵	۱-۲ پیشینه تشیع در ایران
۱۵	۱-۲-۱ نفوذ شیعه در ایران
۱۹	۲-۱-۲ مذهب در عهد ایلخانی و تیموری
۲۱	۲-۱-۳ پراکندگی تشیع
۲۲	۲-۱-۴ قم اولین مرکز تشیع
۲۲	۲-۲ نهضت و حکومت
۲۲	۲-۲-۱ اولین قیام خونین شیعیان
۲۳	۲-۲-۲ قیام مختار ثقفی
۲۳	۲-۲-۳ قیام زید پسر امام زین العابدین(ع)
۲۴	۲-۲-۴ حکومت عباسیان و ابومسلم خراسانی

۲۵ ۵-۲-۲ نهضت های شیعیان بعد از حمله مغول
۲۵ ۱-۵-۲-۲ نهضت سرداران
۲۵ ۲-۵-۲-۲ نهضت سادات مازندران
۲۵ ۳-۵-۲-۲ نهضت سادات گیلان
۲۶ فصل سوم: تاسیس دولت صفوی
۲۷ ۱-۳-۱-۱ اوضاع سیاسی مذهبی ایران در آغاز دولت صفوی
۲۷ ۱-۳-۱-۱ آذربایجان مرکز قدرت صفویان
۲۷ ۳-۱-۲ نقش و جایگاه صوفیان در نظام اجتماعی حاکم بر آذربایجان
۲۸ ۳-۱-۳ نقش صوفیان در به حاکمیت رساندن صفویان از شیخ صفی تا شیخ ابراهیم
۲۸ ۳-۱-۳-۱ شیخ صفی الدین:
۳۱ ۳-۱-۳-۲ مذهب شیخ صفوی
۳۷ ۳-۱-۳-۲ شیخ صدرالدین موسی:
۳۸ ۳-۱-۳-۳ خواجه علی:
۳۸ ۳-۱-۳-۴ شیخ ابراهیم
۴۰ ۳-۲-۲ نقش صوفیان در به حاکمیت رساندن صفویان از شیخ جنید تا شیخ حیدر
۴۰ ۳-۲-۱ شیخ جنید
۴۱ ۳-۲-۱-۱ چگونگی اتحاد اوزن حسن با جنید:
۴۱ ۳-۲-۲ حیدر
۴۳ ۳-۲-۲-۱ قیام شیخ حیدر صفوی و رابطه وی با سلطان یعقوب آق قویونلو:
۴۶ ۳-۲-۳ عوامل موثر در گسترش تشیع در دولت صفوی
۴۹ فصل چهارم: شاه اسماعیل صفوی و رسمیت یافتن مذهب تشیع
۵۰ ۴-۱-۱ زندگانی شاه اسماعیل اول صفوی:
۵۰ ۴-۱-۱-۱ تولد اسماعیل میرزا:
۵۱ ۴-۱-۲ خصوصیات روحی و روانی شاه اسماعیل
۵۵ ۴-۱-۳ سادگی و فروتنی شاه اسماعیل اول:
۵۶ ۴-۱-۴ شجاعت و دلاوری شاه اسماعیل:
۵۷ ۴-۱-۵ تاثیرات روحی روانی شکست چالدران در شاه اسماعیل:
۶۱ ۴-۱-۶ تعدیل خشونت‌های مذهبی شاه اسماعیل

۶۱	۲-۴ رسمیت یافتن مذهب تشیع
۶۱	۲-۴-۱ تلاش شاه برای رسمیت یافتن مذهب تشیع
۶۴	۲-۲-۴ تعصبات مذهبی شاه اسماعیل
۶۴	۲-۲-۴ رفتار شاه اسماعیل نسبت به مقبره ابوحنیفه نعمان بن ثابت کوفی در بغداد:
۶۶	۲-۲-۴ فرمان شاه اسماعیل راجع به نبش قبر جامی و امام فخر رازی:
۶۷	۲-۲-۴ زیارت مقابر بزرگان شیعه
۶۹	۲-۲-۴ ادعا بر نیابت امام زمان (عج):
۷۰	۲-۲-۴ اعتقاد مریدان به شاه اسماعیل:
۷۵	۳-۴ جنگ چالدران و تسامح مذهبی شاه اسماعیل
۷۵	۳-۴-۱ جنگ چالدران
۸۰	۳-۲-۴ علل شکست جنگ چالدران:
۸۱	۳-۲-۴ نقش مهم توپخانه:
۸۲	۳-۲-۴ عدم توجه به اهمیت پیش‌بینی:
۸۴	۳-۲-۴ کیش شخصیت:
۸۶	۳-۳-۴ نتیجه‌های جنگ چالدران:
۹۱	۳-۴-۴ تسامح و بی اعتقادی قزلباشان نسبت به شاه پس از شکست چالدران
۹۲	۳-۴-۵ تغییر سیاست مذهبی صفویان پس از شکست در چالدران
۹۴	۳-۴-۶ فرجام شاه اسماعیل
۹۷	فصل پنجم: اقدامات و خدمات فرهنگی و مناصب مذهبی دولت شاه اسماعیل
۹۸	۵-۱ اصول و سیاست مذهبی شاه اسماعیل در طول سلطنت
۹۸	۵-۱-۱ ماهیت حکومت شاه اسماعیل
۹۹	۵-۱-۲ شخصیت و سیاست مذهبی شاه اسماعیل
۱۰۲	۵-۲ وضعیت نهاد دینی در دوره شاه اسماعیل
۱۰۲	۵-۲-۱ نهاد دینی در سلطنت شاه اسماعیل اول
۱۰۳	۵-۲-۲ صدارت
۱۰۵	۵-۲-۳ وکالت نفس همایون:
۱۰۸	۵-۲-۴ علما در دوره اسماعیل اول
۱۱۰	۵-۲-۵ سادات در دوره شاه اسماعیل

۱۱۳ ۶-۲-۴ ساختار وقف در دوره صفوی
۱۱۳ ۳-۵ آئین های مذهبی
۱۱۳ ۱-۳-۵ سوگواری:
۱۱۳ ۲-۳-۵ تعزیه خوانی
۱۱۴ ۳-۳-۵ شعر آئینی:
۱۱۶ ۴-۳-۵ نماز جمعه در عهد صفوی:
۱۱۹ ۵-۳-۵ مشکلات اقامه نماز جمعه در دوره صفویه:
۱۱۹ ۶-۳-۵ شاه اسماعیل و امر به معروف و نهی از منکر
۱۲۱ ۷-۳-۵ جشن و سرور
۱۲۳ ۴-۵ دیدگاه شاه اسماعیل نسبت به اقلیت های مذهبی
۱۲۳ ۱-۴-۵ دیدگاه شاه اسماعیل به ازبکان
۱۳۱ ۲-۴-۵ دیدگاه شاه اسماعیل به مسیحیت
۱۳۴ ۳-۴-۵ دیدگاه شاه اسماعیل به زرتشت
۱۳۵ فصل ششم: اقدامات و خدمات فرهنگی مذهبی شاه تهماسب
۱۳۶ ۱-۶ اصول و سیاست مذهبی شاه تهماسب
۱۳۶ ۱-۶-۱ نهاد دینی در دوره تهماسب و شکل گیری روحانیت شیعی
۱۳۷ ۲-۱-۶ شاه تهماسب و علماء
۱۴۰ ۳-۱-۶ اردبیلی و حکومت علماء
۱۴۱ ۴-۱-۶ شاه تهماسب و سادات
۱۴۲ ۵-۱-۶ خاندانهای سادات و موقعیت اجتماعی و اقتصادی آنها
۱۴۴ ۲-۶ خدمات فرهنگی و مذهبی شاه تهماسب
۱۴۴ ۱-۲-۶ تولید
۱۴۵ ۲-۲-۶ وزارت
۱۴۶ ۳-۲-۶ صدارت
۱۴۷ ۴-۲-۶ ترویج و اشاعه شریعیات
۱۵۰ ۵-۲-۶ ساختار و کارکرد انواع اوقاف صفوی
۱۵۰ ۶-۲-۶ مالیات تمغا
۱۵۳ ۳-۶ تغییر در سیاست مذهبی شاه تهماسب

۱۵۳	۳-۶-۱-تهماسب قبل از توبه
۱۵۳	۳-۶-۲-توبه شاه تهماسب:
۱۵۸	۳-۶-۳-انگیزه توبه شاه تهماسب
۱۵۸	۳-۶-۱-ادعای خویشاوندی به خاندان امامت شیعیان:
۱۶۰	۳-۶-۲-نگرانی از امیران قزلباش:
۱۶۱	۳-۶-۳-اعتقاد مذهبی:
۱۶۲	۳-۶-۴-فرمان شاه تهماسب در مسجد میر عماد کاشان:
۱۶۵	۳-۶-۵-آیین‌نامه شاه تهماسب:
۱۶۷	۳-۶-۴-دیدگاه شاه تهماسب نسبت به کشورها و اقلیت های مذهبی
۱۶۷	۳-۶-۱-هند:
۱۷۱	۳-۶-۱-۱-انگیزه شاه تهماسب برای پناه دادن به همایون شاه:
۱۷۳	۳-۶-۱-۲-سردی رابطه شاه تهماسب با همایون شاه:
۱۷۶	۳-۶-۲-عثمانی
۱۷۹	۳-۶-۱-۲-روابط با سلطان سلیمان
۱۸۲	۳-۶-۳-شاه تهماسب و فرمانروای سند:
۱۸۲	۳-۶-۴-شاه تهماسب و فرمانروایان دکن:
۱۸۳	۳-۶-۵-شاه تهماسب و پرتقال:
۱۸۵	۳-۶-۶-شاه تهماسب و جمهوری ونیز
۱۸۵	۳-۶-۷-شاه تهماسب و انگلستان
۱۸۷	فصل هفتم: بررسی تطبیقی سیاست مذهبی شاه اسماعیل اول با شاه تهماسب
۱۸۸	۷-۱-۱-مقایسه وضعیت و ساختار دینی عصر اسماعیل و تهماسب
۱۸۸	۷-۱-۱-صدارت
۱۹۰	۷-۱-۲-علما در دوره اسماعیل اول و تهماسب
۱۹۲	۷-۱-۳-وکالت نفس همایون:
۱۹۴	۷-۱-۴-ساختار دینی در دوره تهماسب
۱۹۶	۷-۱-۵-تهماسب قبل از توبه
۱۹۶	۷-۱-۶-توبه شاه تهماسب:
۲۰۱	۷-۱-۷-تعصبات دینی شاه اسماعیل

- ۲۰۴ ۸-۱-۷ تعصبات دینی شاه تهماسب:
- ۲۰۵ ۹-۱-۷ رواج خرافه پرستی در دوران سلطنت اسماعیل و تهماسب
- ۲۱۳ ۲-۷ روابط مذهبی شاه اسماعیل با دول اسلامی
- ۲۱۳ ۱-۲-۷ اقلیت‌های داخلی سنی مذهب زمان اسماعیل
- ۲۱۵ ۲-۲-۷ روابط شاه اسماعیل اول با ازبکان
- ۲۱۹ ۳-۲-۷ تیموریان هند
- ۲۱۹ ۴-۲-۷ روابط مذهبی شاه اسماعیل اول با بابر تیموری
- ۲۲۰ ۵-۲-۷ روابط مذهبی شاه اسماعیل با سلطان حسین بایقرا:
- ۲۲۱ ۶-۲-۷ عثمانی
- ۲۲۴ ۷-۲-۷ ایجاد دشمنی دیرپای با همسایگان سنی مذهب:
- ۲۲۶ ۳-۷ روابط مذهبی شاه تهماسب با کشورهای مسلمان و مسیحی
- ۲۲۶ ۱-۳-۷ هند زمان ظهیرالدین محمد بابر:
- ۲۲۶ ۲-۳-۷ نامه همایون شاه به شاه تهماسب:
- ۲۳۰ ۳-۳-۷ شاه تهماسب و علویان عثمانی
- ۲۳۵ ۴-۳-۷ شاه تهماسب و فرمانروای سند و دکن:
- ۲۳۷ ۵-۳-۷ اروپاییان مسیحی:
- ۲۳۹ نتیجه‌گیری
- ۲۴۱ پیوست‌ها:
- ۲۶۳ منابع و مأخذ:
- ۲۷۰ چکیده انگلیسی

فهرست پیوست ها:

- پیوست ۱: شاه اسماعیل صفوی ۲۴۲
- پیوست ۲: دستخط شاه اسماعیل اول ۲۴۳
- پیوست ۳: شاه تهماسب صفوی ۲۴۴
- پیوست ۵: دستخط سام میرزا ۲۴۶
- پیوست ۶: دستخط بهرام میرزا ۲۴۷
- پیوست ۷: سلطان سلیم ۲۴۸
- پیوست ۸: سپاه صفوی در جنگ چالدران ۲۴۹
- پیوست ۹: نامه شاه اسماعیل به شیبک خان ۲۵۰
- پیوست ۱۰: پاسخ شاه تهماسب به عبیدخان ۲۵۷
- پیوست ۱۱: فرمان شاه تهماسب به حاکم خراسان ۲۶۰

چکیده

بی تردید دوره صفویه یکی از مهمترین ادوار تاریخ ایران به لحاظ تحولات درونی و بیرونی است. رسمیت یافتن مذهب تشیع و تنظیم روابط سیاسی و اجتماعی و فرهنگی کشور بر اساس این مکتب از جمله تحولات بنیادی در این دوره است. نقش پادشاهان صدر این دوره در تحکیم این اندیشه و تعمیق پیوند تشیع و دولت صفوی بسیار اساسی و اصولی بوده است. رویارویی دولت صفوی با امپراطوری عثمانی غالباً مبتنی بر دلایل دینی بوده و البته در تحقق این رویارویی تحرکات و تحریکات دول اروپائی نیز تاثیر بسزایی داشته است.

بررسی مقایسه‌ای سیاست‌های مذهبی شاه اسماعیل با شاه تهماسب و تاثیر آن در کارکرد این دو پادشاه مهمترین مساله این پژوهش است. در این تحقیق با بهره‌گیری از منابع اصلی دوره یاد شده و بررسی تحقیقات محققان سعی شده است تا این مطالعه و بررسی تطبیقی با رعایت قواعد علمی صورت گیرد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که این دو پادشاه سعی و آفری در تحکیم دولت صفوی بر پایه مذهب تشیع داشتند و اقدامات بایسته در ایجاد دولت مقتدر شیعی انجام دادند اما علی‌رغم وجوه مشترک دینی، در بعضی از موارد دارای دیدگاه و روش متفاوتی نیز بودند. تعصبات مذهبی شاه تهماسب و دخالت دادن این نگرش در تصمیمات و تدابیر خود به نسبت به شاه اسماعیل بیشتر بوده است. وجه اختلاف دیگری که حاصل این پژوهش است عبارتست از بی‌قیدی شاه اسماعیل به امور شرعی و تکالیف دینی و روی آوری به منهیات پس از شکست چالدران است در حالیکه شاه تهماسب در دوره سلطنت این تغییر در نگرش و کارکرد دینی خود نداشته است.

کلید واژه: بررسی تطبیقی، سیاست مذهبی، شاه اسماعیل، شاه تهماسب، رسمیت یافتن، مذهب

تشیع

فصل اول:

كليات

۱-۱ بیان مسأله:

با توجه به اینکه مؤسس و پایه گذار دولت صفوی با ایدئولوژی مذهب تشیع شاه اسماعیل بوده است و رسمیت یافتن تشیع از سال ۹۰۷ ه. ق در مسجد جامع تبریز در روز جمعه آغاز شد و با عنایت به اینکه شاه اسماعیل قطب مریدان صفوی تلقی می‌گردد تا چه میزان توانست در اشاعه و ترویج اصول و معارف تشیع در دوره حاکمیت خویش موفق باشد. آیا توانست در دوره پادشاهی خود مذهب اکثر مردم را شیعه کند و مذهب اهل سنت را که در اکثریت بود به اقلیت برساند؟ روش اجرای تغییر مذهب در زمان شاه اسماعیل آیا با شمشیر بوده است یا مردم به آسانی قبول نموده اند. موافقان و مخالفان چه کسانی بوده‌اند؟ شاه تهماسب چقدر توانست بعد از پدر که عهده دار این مسئولیت گردید در حفظ و تداوم این میراث بزرگ معنوی و پشتوانه اطاعت از شاه اسماعیل باشد؟

عوامل ایجاد قضاوت و نگرش مذهبی در مورد سادات و علما و مقامهای صدر چه بوده است؟ بررسی تطبیقی سیاست‌های مذهبی شاه اسماعیل و شاه تهماسب و دیدگاه‌ها و تفاوت‌ها و تشابهات این دو پادشاه بویژه با اقلیت‌های مذهبی یهود، مسیحیت و زرتشت چه بوده است؟ کارها و اقدامات مذهبی و فرهنگی شاه اسماعیل و شاه تهماسب در مورد اماکن متبرکه و اماکن مذهبی و سادات و علما و نماز جمعه و نشر و گسترش فرهنگ تشیع چه بوده است؟ آیا سیاست مذهبی شاه تهماسب ادامه دهنده همان سیاست مذهبی پدر بوده است یا شدیدتر و متعصب‌تر و نگرش کلی در اجرای سیاست‌های مذهبی و بررسی تطبیقی این دو سیاست در فاصله سالهای ۹۰۷ الی ۹۸۴ ه. ق چگونه بوده است؟

۱-۲ هدف پژوهش

ضرورت آشنایی با تغییرات و تحولات اساسی عصر صفوی و آشنایی با چهره‌های نامدار و تأثیرگذار در جامعه ایران ایجاب می‌کند تا چهره واقعی شاه اسماعیل و شاه تهماسب و نقش آفرینی‌های آنان در عرصه مذهبی مورد کنکاش و تحقیق قرار بگیرد تغییرات سریع و عمده در عصر صفوی با

چهره‌های متعدد و با انگیزه‌های متفاوت و عملکردهای مختلف باعث جلب توجه نسبت به شاه اسماعیل و شاه تهماسب گردید.

شاه اسماعیل با آنکه خود را منسوب به خاندان امامت شیعیان می‌دانست به همین جهت باید توجه مردم را به ستایش خدای یگانه جلب کند ولی خود را در شعرهایش که به ترکی سروده است خدای زنده معرفی می‌کند که روح خداوندی را در او حلول کرده است و مریدانش معتقدند او خدای زنده است و شاه اسماعیل برای پیروانش خدای زنده و بت مذهبی بودو آنان او را می‌پرستیدند و به او قبولانندند که او خداست.

اگرچه در مورد اصل و نسب و مذهب و فوت شاه اسماعیل شاه تهماسب نظرات متعدد می‌باشد. اما افکار و اندیشه‌های آنها با استفاده از منابع عصر صفوی جهت شناساندن تکرر و سیاستهای مذهبی و چگونگی ارتباط و برخورد با سایر مذاهب و اقلیت‌ها و معرفی آنها به نسلهای فعلی و آینده که سرمایه ارزشمند و زوال ناپذیر در تاریخ ایران می‌باشند لازم و ضروری به نظر می‌رسد. بررسی تطبیقی سیاست مذهب شاه اسماعیل و شاه تهماسب از سال ۹۰۷ الی ۹۸۴ ه. ق و ارتباطش با اقلیتها بر هدف تحقیق می‌افزاید.

۱-۳ پرسش‌ها و فرضیات

در این تحقیق پرسشهایی به شرح ذیل مد نظر می‌باشد:

۱. سیاستهای مذهبی شاه اسماعیل اول صفوی را سایر سلاطین از جمله شاه تهماسب صفوی پیروی نموده است؟
۲. با توجه به وجود برخی تفاوتهای درونی و بیرونی سیاستهای مذهبی، شاه تهماسب بی تفاوت بوده یا اینکه متعصب تر از پدرش با توجه به تحقیقات و پژوهشهای بعمل آمده می‌توان چنین فرضیاتی را مطرح نمود:
۱. شاه تهماسب سیاستهای مذهبی شاه اسماعیل را ادامه داده و شدیدتر از پدر حتی با اقلیتها انجام داده است.
۲. توجه شاه تهماسب از تمامی منهیات و نهی شده‌ها و عملکرد مذهب او نشان میدهد او متعصب تر از پدر بوده و با کسانی که برخلاف موازین شرعی حرکت می‌کردند به شدت برخورد می‌کرد و دستور قتل آنها را صادر کرد.

۱-۴ روش پژوهش

در این پایان نامه روش تحقیق بر دو محور توصیفی و تحلیلی استوار شده است. در روش توصیفی تلاش شده است توصیفی عینی و واقعی و منظم از یک واقعیت یا موضوعی بدون هیچگونه تغییر یا دخالت ذهنی پرداخته شود در روش تحلیلی یا علی و معلولی روابط متغیرهایی که در گذشته وجود داشته از طریق پیگیری و کشف بررسی روابط میان عوامل بروز یک واقعه و علل واقعه آن می‌پردازد.

۱-۵ پیشینه تحقیق

درباره پادشاهان صفوی کتابهای متعدد با موضوعات مذهبی و فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی نگاشته شده است در مورد سیاستهای مذهبی دوره صفویه مهمترین اثری که بدین موضوعات پرداخته کتابهای صفویه در عصر دین و فرهنگ و سیاست (جلد اول، دوم رسول جعفریان) و کتاب حیات سیاسی مذهبی اجتماعی فرهنگی محمد کریم یوسف جمالی و کتاب شاه اسماعیل اثر منوچهر پارسا دوست و کتاب شاه تهماسب اول صفویه اثر منوچهر پارسا دوست می‌باشد اما اثری که به صورت مستقل به جنبه تطبیقی این سیاستها بپردازد موجود نمی‌باشد و درباره این موضوع تحقیق عملی خاصی انجام نشده است و در مراجعه به سایت سازمان اسناد و مدارک ملی در مورد این موضوع مطلبی یافت نشده است.

در این پایان نامه تلاش شده است از افق دیگری سیاست مذهبی شاه اسماعیل و شاه تهماسب اول صفوی تطبیق داده شود. و مورد بررسی قرار گیرد.

۱-۶ سازماندهی پژوهش

این پایان نامه شامل ۷ فصل و هر فصل آن شامل چند بخش می‌باشد.

فصل اول کلیات تحقیق شامل بیان مسأله، اهداف، پرسش‌ها، فرضیات و... می‌باشد.

فصل دوم به شرح اوضاع سیاسی مذهبی ایران قبل از صفویه مفصلاً پرداخته است و به دو بخش

تقسیم شده است.

بخش اول: پیشینه تشیع در ایران را تا قم مرکز شیعیان را مورد نقد و بررسی قرار داده است.

بخش دوم: نهضت و حکومت‌های خونین شیعیان تا نهضت سادات گیلان را مورد نقد و بررسی قرار داده است.

فصل سوم: تأسیس دولت صفویه از ابتدا را مورد نقد و بررسی قرار داده و شامل دو بخش می‌باشد.

بخش اول: شامل اوضاع سیاسی، مذهبی، ایران در آغاز دولت صفویه اشاره شده است.

بخش دوم: نقش صوفیان در به حاکمیت رساندن صوفیان از شیخ جنید تا شیخ حیدر را بررسی می‌کند.

فصل چهارم: شاه اسماعیل صفوی و رسمیت یافتن مذهب تشیع را مورد نقد و بررسی قرار می‌دهد که شامل سه بخش می‌باشد.

بخش اول: زندگانی شاه اسماعیل صفوی و خصوصیات روحی و روانی شاه را مورد نقد و بررسی قرار می‌دهد.

بخش دوم: رسمیت یافتن مذهب تشیع و تعصبات مذهبی شاه و رفتار شاه با شخصیت‌های مذهبی اهل سنت را دقیقاً مورد بررسی قرار می‌دهد.

در بخش سوم: جنگ چالدران و تسامح مذهبی شاه و علل شکست و نتیجه‌های جنگ چالدران و تغییر سیاست مذهبی صوفیان پس از شکست چالدران و در نهایت فرجام شاه را مورد بررسی قرار می‌دهد.

در فصل پنجم: اقدامات و خدمات فرهنگی و مذهبی و مناصب مذهبی دولت شاه اسماعیل را مورد بررسی قرار می‌دهد و شامل سه بخش می‌باشد.

بخش اول: اصول و سیاست مذهبی شاه در طول سلطنت و ماهیت حکومت شاه اسماعیل را مورد بررسی قرار می‌دهد.

بخش دوم: وضعیت نهاد دینی و مناصب و مقامات مثل صدر، وکالت نفس همایون، علما و سادات ساختار اوقاف را مورد بررسی قرار می‌دهد.

بخش سوم: آئین‌های مذهبی، سوگواری، تعزیه خوانی، نماز جمعه، مشکلات نماز جمعه، دانش و دانش پروری، جشن و سرور اشاره شده است.

در بخش چهارم: دیدگاه شاه اسماعیل نسبت به اقلیت‌های مذهبی از جمله ازبکان، یهود، مسیحیت، زرتشت اشاره شده است.

فصل ششم: به اقدامات و خدمات فرهنگی مذهبی شاه تهماسب اشاره شده است که شامل چهار بخش است.

بخش اول: اصول و سیاست مذهبی شاه تهماسب و نهاد دینی و شکل‌گیری روحانیت شیعی و علما و سادات موقعیت اجتماعی اشاره شده است.

بخش دوم: خدمات فرهنگی و مذهبی از جمله تولیت، وزارت، صدرات، اوقاف صفوی و مالیات تمغا اشاره شده است.

در بخش سوم: تغییر در سیاست مذهبی شاه تهماسب قبل و بعد از توبه و انگیزه توبه شاه، و فرمان شاه در مسجد میر عماد کاشان پیرامون نهی شده‌ها و آئین نامه شاه تهماسب اشاره شده است. در بخش چهارم: دیدگاه شاه تهماسب نسبت به اقلیتهای مذهبی و کشورها از جمله هند، عثمانی و انگلستان اشاره شده است.

در فصل هفتم: به بررسی تطبیقی سیاست مذهبی شاه اسماعیل اول با شاه تهماسب را مورد بررسی قرار داده و شامل سه بخش می‌شود.

بخش اول: مقایسه وضعیت و ساختار دینی عصر اسماعیل و تهماسب که به مقام‌های صدرات، علما و وکالت نفس همایون و ساختار دینی در دوره تهماسب اشاره کرده است.

بخش دوم: به خصوصیات اخلاقی و سیاست مذهبی شاه اسماعیل و شاه تهماسب پرداخته است.

بخش سوم: روابط با اقلیتهای مذهبی از جمله ازبکان، مسیحیان و تیموریان هند و عثمانی، و علویان عثمانی فرمانروای سند و دکن، پرتقال پرداخته ایم:

و در نهایت با نتیجه گیری، اسامی پیوستها و منابع و مأخذ و چکیده انگلیسی آورده شده است.

۱-۷ بحثی مختصر پیرامون برخی از منابع و مأخذ

در این قسمت به معرفی کتبی پرداخته شده است که نقشی مهمتری در تدوین این رساله داشته و مولفان آن از موقعیت و اعتبار بیشتری برخوردار بوده است.

در بخش منابع بیشتر بر آثاری تأکید شده که مولفین آن به اسناد و مدارک دولتی دسترسی داشته با دربار و درباریان و کارگزاران حکومت روابطی نزدیک داشته اند و یا خود از صاحب منصبان و کارگزاران حکومت بوده اند و در جریان چگونگی تغییر و تحولات حکومت قرار داشتند و می‌توانند اطلاعات مفیدی را به ما ارائه دهند.

آثار مؤلفین خارجی به این جهت که توجه به اموری مانند مذهب و سیاستهای مذهبی پرداخته اند از درجه اعتبار برخوردار است اما باید دقت شود استفاده از این منابع دلیل بر صحت تمامی آنها نیست بلکه توجیه کننده آمال شخصی و ملی با توجه به سیاست‌های کشورشان در برابر کشور ما بوده است.